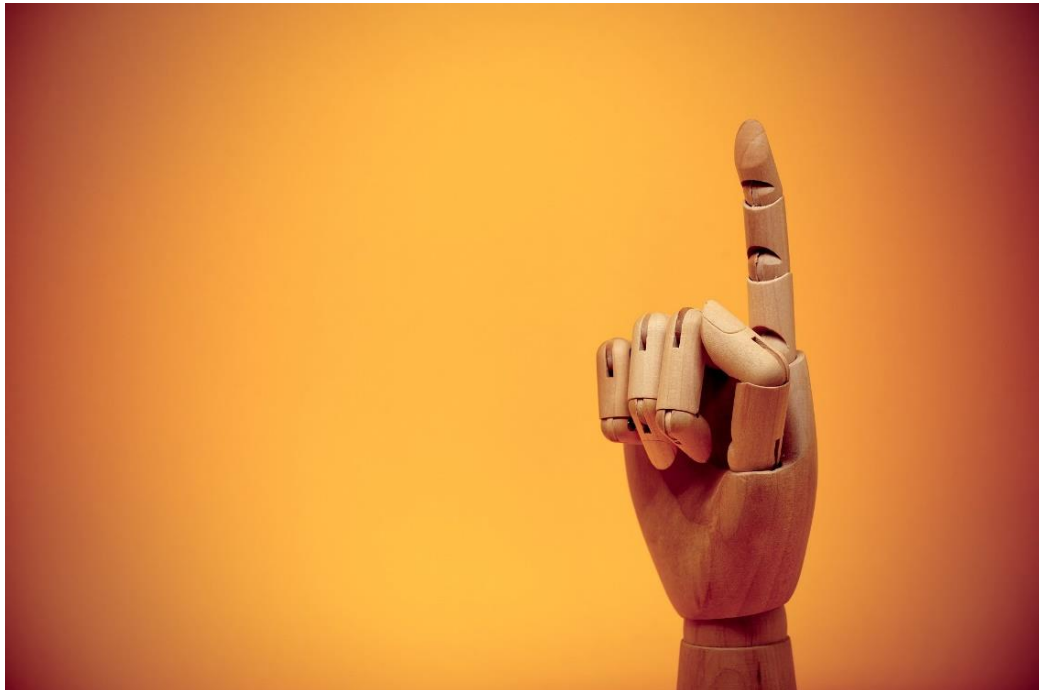

Lakatos Júlia – Rajnai Gergely

Vezérlő elvek a magyar politikában

A politikai éértékelő műfaja sokáig Orbán Viktor, illetve Gyurcsány Ferenc nevéhez kötődött. Napjainkra azonban megváltozott a helyzet, és immáron szinte minden politikai formáció tart valamiféle évadnyitó rendezvényt. Miközben politikai elemzőként örülünk a nemzetközi példa elterjedésének, azt is érzékeljük, hogy mégsem egyforma súlyúak ezek a szereplések.

Mivel az összes párt rendezvényének elemzése próbára tenné a politika iránt aktívan, de mégsem a tudományosság igényével érdeklődő olvasók türelmét, kénytelenek vagyunk valamilyen szelekciós mechanizmust alkalmazni. Így esett a választásunk Orbán Viktor évértékelője mellett az ellenzéki dominanciáért leglátványosabban küzdő két párt – a Momentum, és a Demokratikus Koalíció – évadnyitó rendezvényeire. S hogy mi az, ami leginkább érdekel minket a beszédek kapcsán? Az, hogy milyen hozzáadott értéket képviselnek a felszólalók “átlagos” megnyilvánulásokhoz képest. Azonosítható-e valamilyen vezérelv, amely strukturálja a pártok jövőbeli szereplését, és amennyiben igen, hogyan? A 2022-es év két megkerülhetetlen témáján, az ukrán-országi háborún és az országgyűlési választáson túl nem annyira a részletkérdésekre vagyunk kíváncsiak tehát. A szakpolitika fontos, de ez esetben nem visz közelebb minket annak megértéséhez, hogy a politikusok milyen tanulságokat szűrtek le az előző év eseményeiből, és ezt hogyan forgatják vissza pártjaik jövőképebe. Lássuk tehát, hányadán áll a magyar politika jelenlegi három kiemelkedő alakja (vezér)elvek dolgában.

Donáth Anna és az őszinteség elve

Az ellenzéki pártok évértékelő megnyilvánulásai esetében nem lehet eltekinteni attól, hogy beszédek nem csak a kormánypárt politikájára reagálnak, hanem az ellenzéki viszonyokra is. Míg Orbán Viktor beszéde kettős fókuszú volt (ellenzék és a külső erők), addig az ellenzéki szereplőké hármass (Fidesz, ellenzéki pártok, nemzetközi kitekintés).

Az ellenzéki pozíció kijelölése Donáth Anna és Gyurcsány Ferenc beszédeiben majdhogynem hangsúlyosabb volt, mint a másik két tényezőhöz való viszonyulás, hiszen az ellenzéki pártok számára evidencia, hogy Orbán Viktort le kell váltani, ahogyan az is, hogy az ország nyugatos. Az, hogy a Momentum és a DK közül melyik tudja dominálni az ellenzéki térfelet viszont messze nem eldöntött kérdés. Egy valami biztos: Donáth Anna politikusként hasonló szerepfelfogást képvisel, mint anno Gyurcsány Ferenc, aki még miniszterelnöksége előtt többször vetette papírra gondolatait arról, hogyan képzei Magyarország jövőjét. Donáth Anna az utóbbi időkben a párt intellektuális megalapozását tekintette legfontosabb feladatának, részben emiatt is tért vissza idő előtt a politika világába gyermeke születését követően. Ez az oka annak is, hogy habár Gelencsér Ferenc a párt elnöke, mégsem ő volt a rendezvény fő szónoka. Ugyan a beszédet követő interjúkban nehezen tudta Donáth indokolni ezt a döntést, azonban vélhetően egy olyan munkamegosztás áll mögötte, amely még egy ideig leveszi a hivatalos teendők terhet a válláról, miközben időt és teret ad arra, hogy tovább építse a párt, illetve saját személyes brandjét. Eközben Gelencsér Ferencnek nem kell foglalkoznia a párt ideológiai arculatának továbbfejlesztésével, energiáit a technikai ügyek menedzselésére fordíthatja anélkül, hogy távlatos célokkal kellene foglalkoznia. Ez annak fényében logikus választás, hogy az utóbbi években az ellenzéki pártok mindig erőforrás híján voltak, ezért az ideológiai építkezés rendre háttérbe szorult a választási győzelmet elősegítő napi szintű feladatok oltárán. A két politikus munkamegosztása feloldaná ezt a belső feszültséget, ami több, mint egy évtizede hátráltatja az ellenzéki pártokat abban, hogy más gondolatot is megfogalmazzanak, mint hogy Orbán Viktort le kell váltani.

A feladatok ily módon történő felosztása azért tűnhet mégis furcsának, mert hozzá vagyunk szokva, hogy a politikai víziók a pártok első számú vezetőjétől erednek. Látni fogjuk azonban, hogy a DK-nál is átalakulófélben van ez a felállás. Az ellenzéki pártok esetében amúgy is ellentmondásos az erős vezetőhöz való viszony. Ugyan időről időre felmerül, hogy szükség volna egy “ellen-Orbánra” az ellenzék oldalán is, a legtöbben mégis félnek a centralizált vezetéstől. A Gyurcsány Ferencsel szemben megfogalmazott ellenzéki kritikák egyik sarkalatos pontja, hogy hasonló vezetési stílust, és politikai építkezést testesít meg, mint amit Orbán Viktor kapcsán elutasítanak. Hatalmi decentralizációja mögött így nem csak praktikus okok, hanem politikai megfontolások is állhatnak. A Momentum a vezetést csapatmunkaként fogja fel, amelyben a szereplők együttműködnek a közös siker érdekében. A többi ellenzéki párthoz való viszonyuk is erre a felfogásra épül.

Donáth Anna beszédének formai jellemzője a lelkesítő hangnem és az erős érzelmi töltet volt. Tartalmi értelemben azonban újított, amikor az őszinteség kívánalmát emelte a Momentum önmeghatározása középpontjába. A beszéd elsősorban belpolitikai fókuszú volt, fő üzenete az ideológiai megújulás szükségessége. Lényege, hogy a választási rendszer logikája miatt belementek rossz kompromisszumokba, amelyek ellentétesek voltak azokkal az elvekkkel, amik mentén a Momentumot létrehozták. Hallgattak, akkor is, amikor hallatni kellett volna a hangjukat, akár a többi ellenzéki párttal szemben is. A választási szereplésből tehát azt a következtetést vonták le, hogy nem lehet legyőzni a Fideszt ellenzéki összefogással.

Pontosabban még a választási összefogás sem elégséges, ha nem változtat az ellenzék azon a stratégián, amelyet éveken keresztül képviselt. Nem elegendő pusztán az ellentétét állítani a Fidesz mondanivalójának, egyrészt ki kell törni a rendszer logikájából, másrészt el kell végezni a szellemi és politikai építkezés munkáját. A Momentum vállalása, hogy elvégzi ezt a munkát, és készen állnak majd, amikor az Orbán-rendszer megroppan. Ehhez azonban fel kell vállalni a népszerűtlen állásponthoz kimondását is. Azt, hogy nincsenek egyszerű válaszok az ellenzék jelen helyzetére, és időbe fog telni mire felépítik alternatív ajánlatukat az Orbán-rendszerrel szemben. Donáth szerint ennek az igazságnak a kimondása visszaadhatja politikai közösségének hitelességét. Beszéde felvállalta azt, hogy minden eléjük gördített akadály ellenére nem csak a Fideszen múltott, hogy az ellenzék évek óta helyben topog. Nem ígért azonnali megváltást, vagy könnyű megoldásokat, épp a politikai messiásvárás ellen beszélt. Úgy vélte, hogy csak az teremtheti meg a többséget a politikájuk mögé, ha arról beszélnek, hogy mi legyen az Orbán-rendszer bukása után.

A "kényelmetlen igazságok kimondásának programja" mellett a beszéd szakpolitikai elemei némiképp háttérbe szorultak, ahogyan a nemzetközi közeghez való viszonyulás is. Mindazonáltal fontos megjegyezni, hogy a nemzetközi kitekintésben is érvényesült a belpolitikai tömbben érzékelhető reflektív szemlélet, és annak kimondása, hogy habár a Nyugat és a liberális demokrácia oldalán állnak, tudják, hogy a Nyugat sem hibátlan.

Ez egy apró, szimbolikus elismerése annak, hogy ahogyan az Orbán-rendszerrel szemben sem elegendő annyit mondani, hogy le kell váltani, a Nyugathoz való viszonyukat is árnyalni kell, nem szabad lesöpörni a vele kapcsolatos kritikákat, mint Nyugat-, EU-, vagy demokráciaellenesség, hanem ki kell alakítani saját álláspontjukat ezekről a kérdésekről. A beszéd világgépe tehát a zéró összegű játszmáktól való elmozdulásra épül, arra, hogy az ellenzéknek jobb válaszokkal kell rendelkeznie a társadalmat foglalkoztató kérdésekre, mint a Fidesznek, még, ha ez egy időigényes feladat is. Önálló politikai tartalom nélkül ugyanis nem lehet hatalomra jutni. A DK elnökének beszéde ennek a megközelítésnek pontosan az ellentétét fogalmazta meg.

Gyurcsány Ferenc és a totális ellenzékiesség elve

Mondhatnánk, hogy Gyurcsány Ferenc előnyösebb pozícióban volt beszéde időzítése kapcsán, mint Donáth Anna, mivel lehetősége volt reagálnia rá. A Demokratikus Koalíció stratégiája azonban nem arra épít, hogy interakcióba lépjen a többi ellenzéki párttal. Elvégre a DK rendezvénye azzal kezdődött, hogy bemutatták az “átcsábított” politikusokat, hangsúlyozva, hogy mely párt “elhagyói”. Mindez ráerősített Gyurcsány Ferenc beszédének üzenetére, amely arra épült, hogy a DK a legnagyobb és legerősebb ellenzéki párt szeretne lenni, hogy legyőzhesse a Fideszt. Míg a Momentum azt a következtetést vonta le a választási szereplésből, hogy el kell utasítani az összefogást, a DK koncepciója az, hogy az összefogásnak *a párton belül* kell megvalósulnia.

A megvalósítás kapcsán ez esetben is beszélni kell a vezetői szerepről. Míg Donáth Annánál az volt a kérdés, hogy miért nem a párt elnöke mondta az évértékelő beszédet, addig Gyurcsány Ferenc esetében az az érdekes, hogy miközben az utóbbi időben előtérbe helyezték az árnyékkormány szerepeltetését személyével szemben, mégsem Dobrev Klára, az árnyékkormány miniszterelnök-jelöltje mondta az évértékelőt, holott Gyurcsány háttérbe húzódása érzékelhetően javított Dobrev Klára elfogadottságán (miközben mindketten továbbra is nagyon magas [elutasítottsággal](#) rendelkeznek). Ismételtén azzal a jelenséggel szembesülünk, hogy az utóbbi években elszoktunk attól, hogy egy pártban több felépített egyéniség is létezhet. Ahhoz vagyunk hozzászokva, hogy a párt vezetője egyben a miniszterelnök jelölt is, és ő képviseli politikai közösségük vízióját is. A DK esetében, azzal, hogy a párt megbízta az árnyékkormányt a jövő programjának kidolgozásával, hasonló munkamegosztást láthatunk, mint Donáth Anna és Gelencsér Ferenc között. A párt elnöke foglalkozik a párt belső ügyeivel, a párt “arca” pedig az ideológiai megújulással, a hosszú távú célok kidolgozásával. Mindazonáltal a DK vezetésről alkotott képe sokkal centralizáltabb, mint a Momentumé, ami a többi párthoz való viszonyában is megnyilvánul. Gyurcsány Ferenc szerint egy erős vezető kell az ellenzéki oldalon, és ennek saját pártjának (illetve annak miniszterelnök jelöltjének) kell lennie. Beszéde éppen emiatt szintén belpolitikai fókuszú volt, és azt célozta meg, hogy elhelyezze magát az ellenzéki párt hierarchia csúcsán.

Gyurcsány Ferenc beszédében nem a többi ellenzéki párttal vitázott, hanem Orbán Viktorral. A többi párt szerepe ugyanis ki van jelölve saját dominanciára törekvésük által. A beszéd elméleti alapja, hogy az Orbán-rendszerrel nem lehet egyes ügyek mentén megküzdeni, mert maga a rendszer a probléma. Rendszert kell tehát váltani, nem elég egyes elemeit megváltoztatni. Ez azt eredményezi, hogy a rendszerrel szemben csupán rendszerellenzékként lehet fellépni. Gyurcsány számára a teljes szembenállás az egyetlen sikeres ellenzéki stratégia. Azt, hogy milyen legyen egy Orbán-rendszer utáni Magyarország, az árnyékkormány feladata lesz kidolgozni, de ez másodlagos kérdés. A DK megközelítése tehát pont fordított, mint a Momentumé, amely abból indult ki, hogy előbb a tartalmat kell kitalálni, amivel alternatívát lehet állítani az Orbán-rendszerrel szemben, és a jobb tartalmi ajánlat fog kormányváltáshoz vezetni. A DK célja a folyamatos támadások révén gyengíteni a kormányt, hogy felőrölje azt. Menet közben pedig gondolkodnak a tartalmon és építik politikai közösségüket. A kivárás programja helyett a cselekvés programját ajánlják. Míg Donáth szerint a befektetett szellemi munka nélkül nem lehet felülkerekedni sem a kormányon, sem a többi ellenzéki párton, addig Gyurcsány szerint nincs idő tervezésre, most kell támadni, s ha sikerül kellően meggyengíteni az ellenfelet, idővel felülkerekedhetnek. Ez a megközelítés a szövetségesek keresése és a szervezeti építkezés mellett arra épít tehát, hogy folyamatosan résen van, és igyekszik kihasználni az ellenfél gyenge pillanatait. A DK stratégiája akkor nyer igazán értelmet, ha visszaemlékezünk arra, hogy Gyurcsány Ferenc hogyan vette át a kormányrudat Medgyessy Pétertől.

A cselekvés programjának gyakorlati megvalósításához négy tevékenységet irányzott elő. 1.) A DK-ba tömöríteni az Orbán-kormánnyal szembenálló szavazókat; 2.) Az árnyékkormány tevékenységén keresztül fenntartani az emberekben a reményt a kormányváltásra; 3.) Hálózatépítés, személyes találkozók tartása a választókkal országszerte; 4.) Nemzetközi kapcsolatépítés. Szinte mindegyik felvázolt feladat kötődik a politikai közösség építéséhez. S hogy milyen ez a közösség? Jóval harciasabb, mint a többi ellenzéki párté, mivel morális alapon szólít szembenállásra a kormányt támogatók ellen, s főképp azok ellen, akik aktívan működtetik az Orbán-rendszert. A DK egy generációkon és társadalmi rétegeken átívelő gyűjtőpártot szeretne létrehozni, ami a Fidesz ellenpólusaként szolgálhat. E tekintetben a DK azt próbálja reprodukálni, ami az MSZP-ből kiüresedett, részben generációs okokból, részben pedig a Gyurcsány Ferenc személye körüli konfliktusok következtében. A DK előnye az MSZP-vel szemben, hogy annak platformos jellegét nem örökölte át. A Fideszhez hasonlóan centralizált és lojális párt. Nemcsak annak vezetője (vezetői) iránt, hanem az "ügy" (Orbán Viktor leváltása) iránt. Kérdés, hogy a párt további növekedésével, hogyan tudják megőrizni ezt az egységet, nem feszítik szét például a párt egységét az újonnan átigazolójó politikusok.

Az ellenzéki beszédekben megjelen három pólus közül (Fideszhez, ellenzékhez, nemzetközi közeghez való viszonyulás) Gyurcsány Ferenc esetében a legerősebb tehát az Orbán-rendszerrel való szembenállás, ennek eszköze, hogy az ellenzéken belül domináns párttá váljon. Ebből következik, hogy ahogyan Donáth Anna esetében is, a nemzetközi közeg csupán referencia pont a beszédben, a két rendszerfelfogás különbségét szemléltető eszköz.

Európán belül képzeljük el az életet, vagy annak perifériáján, esetleg azon kívül? A DK számára nem kérdés, hogy Magyarország helye a világban a nyugati érdekszférában van. Az a típusú reflexivitás, ami Donáth Anna beszédét jellemezte mind az ellenzék szerepét illetően, mind a Nyugathoz való viszonyulásban hiányzott a DK elnökének beszédéből. Ha ugyanis a cél – Orbán Viktor leváltása – szentesíti az eszközt, az önreflexió felesleges.

Orbán Viktor és a geopolitikai elv

Orbán Viktor természetesen más pozícióból mondta el az évértékelőjét, mint bármelyik ellenzéki politikus, és nem csak az újabb kétharmados választási győzelem miatt. A kormánypárti beszédek minden esetben cselekvést tudnak rendelni az egyes állítások mellé, hiszen ott van a cselekvőképesség forrása, a kormányzati hatalom. Ebből az eltérésből fakadt szinte a beszéd belpolitikai részének egésze, új lépések bejelentése, meglévő intézkedések folytatása került szóba. Jóval több konkrétum jelent meg a miniszterelnök beszédében, mint az ellenzéki pártok vezérszónokai esetében. Ebből azonban nem rajzolható ki a kormánypárt vezérlő elve, hiszen ez inkább a politikai pozíció következménye, ennél sokatmondóbb volt a beszéd nagyobb, külpolitikával foglalkozó része, amiből ismét kiderült: a Fidesz [külpolitikai párt](#).

Ez röviden azt jelenti, hogy minden belpolitikai jelenséget a külpolitikából vezet le, a hazai politikai eseményeket nem önmagában értelmezi, és ezért a folyamatok befolyásolását is kizárólag a nemzetközi térben tartja lehetségesnek. Teljesen mindegy, milyen intézkedéseket hoz idehaza, ha a nemzetközi helyzet ezeknek nem kedvez, nem lehet sikeres. Ezért is beszélt rögtön a beszéd elején arról, hogy minden eredményt veszélybe sodorhat a nemzetközi környezet.

A nemzetközi helyzet változásának következményeként írta le Orbán Viktor az inflációt, amit ugyan a kormány próbál kezelni, de ez a világpolitikai szelek megváltozásáig tulajdonképpen nem lehet hatékony, mert az okot nem tudja kezelni sem az ársapka, sem a kamatstop, sem a rezsicsökkentés vagy más lépés. A gazdasági problémák megoldásához szükséges forrásokhoz való hozzáférésnek is külpolitikai akadályai vannak, elsősorban a háború által kiváltott felfokozott helyzet miatt nem jut Magyarország az európai forrásokhoz, így a helyzet javításának több szinten is akadály a háború. Éppen ezért vezeti a kormányfőt a geopolitikai elv, ami szerint a nemzetközi helyzet a mindennapi élet minden apró elemét meghatározza.

Az infláció és az abból következő gazdasági problémák nemzetközi problémákhoz kötése talán nem is lenne meglepő, de a külpolitika-központú világképet még jobban kirajzolja, hogy a hazai pártpolitikai konfliktusokat is teljes mértékben nemzetközi okokra vezeti vissza. A miniszterelnök által felrajzolt képben a magyar ellenzék csak a külföldi finanszírozáson keresztül tud hatást gyakorolni, a Nyugathoz igazodva alakítja ki az álláspontjait, és még bizonyos ügyek, mint pl. a genderkérdés is csak nyugati „importként” jelennek meg Magyarországon.

Éppen ezért a hazai ellenzékkel folytatott verseny is csupán a nemzetközi térben folytatott küzdelem kiterjesztése, az igazi harcot Brüsszelben és egyéb külföldi fórumokon kell megvívni, minden a geopolitikából következik.

A politikai harcokra pedig Orbán Viktor szerint szükség van, mert a világ tele van gondokkal. Ezek közül természetesen kiemelkedik az orosz-ukrán háború, de ez is valójában csak tünete és következménye nagyobb, Európát érintő problémáknak. A beszéd alapján a világ nagyobb része helyesen, a nemzeti érdeket keresve áll hozzá ehhez a konfliktushoz, csak Nyugat-Európa közelíti meg a háborút értékalapon, ami felülírja a racionális érdekeket is. A miniszterelnök véleménye szerint a Nyugat ezzel nem csak a világ többi részétől tér el, de saját hagyományaitól is, korábban ugyanis nem így álltak hozzá az európai országok sem a hasonló konfliktusokhoz, és az eltérő hozzáállás jóval békésebb végeredményt is hozott.

Közvetve pedig azt is elmondta Orbán Viktor, hogy meglátása szerint miért változott meg ennyire az európai politika. Tulajdonképpen a nemzetállami vezetők tűntek el az európai politika színpadáról, az irányítást pedig az intézmények és az azokat vezető bürokraták vették át. Amíg Nicolas Sarkozy és Angela Merkel, azaz Orbán szerint karakteres nemzetállami vezetők jelölték ki az európai politika irányát, az orosz-ukrán háborúhoz hasonló problémagóc nem jelentkezett, utánuk azonban a német-francia tengelyen hatalmas úr keletkezett, amit az intézmények uralma töltött be, annak minden negatív következményével.

A személyek jelentőségét még jobban az is aláhúzta, hogy a beszéd szerint az egész kontinens azért követi a rossz stratégiát, mert nincsenek vezetői, de a német-francia tengely így is mintául szolgál a többieknek, és mindenki kritikátlanul követi az intézmények által kijelölt német irányt. Magyarország épp azért tud ettől a káros iránytól eltérni, mert van vezetője, ráadásul olyan, aki jelen volt még akkor, amikor karakteres vezetők irányították a kontinenst, és ezt a tapasztalatot tudja alkalmazni a jelenlegi helyzetre. A miniszterelnöki értékelés alapján az ellenzék problémái is ebből fakadnak: vakon követik a nyugati mintát, mert nincs kompetens vezetőjük, és a nyugati minta ezúttal rossz irányba vezeti őket. Az intézmények által uralt geopolitika tehát káros, és minden probléma ebből vezethető le.

Válság idején Orbán Viktor szerint különösen fontos a vezetők szerepe, mert az intézmények által lefektetett szabályok követése nem vezet hatékony megoldásokhoz válságban. Ilyenkor félre kell dobni a szabályokat és szokásokat, és aktívan beavatkozni a gazdaságba és a külpolitikába, amihez markáns vezetés kell, ezt pedig gátolja a jelenlegi nyugati irány, ami a személyeket háttérbe szorítja a politikában. Éppen ezért a válságkezelés nem lehet addig hatékony, amíg az európai politikafelfogás nem változik meg, és amíg nem kerülnek ismét erős és kompetens vezetők Európa, azaz pontosabban Németország és Franciaország élére.

Konklúzió

Elemzésünkben rámutattunk, hogy a három vizsgált beszéd mindegyikében megjelentek bizonyos vezérelvek. Donáth Anna esetében ez az őszinteség elve, Gyurcsány Ferencnél a totális ellenzékiesség elve, Orbán Viktornál pedig a geopolitikai elv. A kormány és az ellenzék felfogása közötti különbség az évértékelő beszédekkel markánsan kirajzolódott. A Fidesz vezérlő elve egyértelműen a külpolitika, míg az ellenzék felfogásában a problémák fő forrása belpolitikai természetű, legyen az Orbán Viktor, a rendszere, az ellenzék őszinteségének hiánya vagy valami más. A Fidesz szerint a politikai válságok megoldására a kiemelkedő személyek, a kompetens vezetők alkalmasak, míg az ellenzék inkább jobb intézmények segítségével javítaná a helyzetet. A beszédek ilyen módon túlmutatnak az év egyszerű összegzésén, vagy a jövő terveinek felvázolásán. A szónokok politikáját egy tágabb elméleti konstrukcióba helyezi az ilyen értelmezés, amely elmeséli politikai tevékenységének esszenciáját. A jelenlegi magyar politikát meghatározó elvek rajzolódtak ki a beszédekből, és ha a konkrétumok nem is lesznek maradandóak, nem fogunk rájuk emlékezni akár már néhány hét múlva sem, a vezérlő elvek annál tartósabbak, és a következő időszak politikai konfliktusainak elvi alapját adják, ezért érdemes mindig ezekre figyelni a beszédekben: mi vezet az adott politikust vagy pártot? Erre a kérdésre most világosak a válaszok, és ez jelöli ki a magyar politika stratégiai terét a következő időszakban.